

Универзитет у Београду, Институт за филозофију и
друштвену теорију, Београд

DOI 10.5937/kultura1963028Z

УДК 305:316.75

2-662:305

оригиналан научни рад

СПАЉИВАЊЕ У 21. ВЕКУ

ШТА СТОЈИ ИЗА „РОДНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ”

Сажетак: У тексту се разматра такозвана антиродна идеологија. Реч је о глобалном феномену који почива на снажном отпору променама у сфери рода, сексуалности и породице. Стратегије којима се служи редефинишу појам субверзије, приказујући субверзију као нешто конзервативно. Иако се јавља као културни отпор који се често позива на религију, теза је текста да је „родна идеологија“ испред свега политичко средство, секуларни колико и религијски инструмент за дефинисање пожељног друштва 21. века. У првом делу текста се указује на парадоксалне, често и противречне облике испољавања захтева поборника антиродне идеологије, уз нагласак на тезама о ненаучности, злоупотреби језика, идеолошком мотиву који се издаје као научно и политички неутралан. У другом делу текста се кратко разматра улога религије, и то римокатоличке и православне верзије хришћанства, у градњи овог феномена. У трећем и завршном делу показује како је род постао тачка укрштања противљења реартикулацијама значења права, људског, слободе и једнакости.

Кључне речи: род, родна идеологија, религија, језик, Бразил

Моћни конструкт рода¹

У новембру 2017. године у бразилском граду Сао Паулу организована је конференција *Os fins da democracia (О циљевима/крајевима демократије)*, посвећена проблемима популизма, пучке суверености и одрживости демократије у свету пост-истина и насиља које не престаје да расте. Један од

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Политике друштвеног памћења и националног идентитета: регионални и европски контекст”, бр. 179049, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

суорганизатора конференције била је и Џудит Батлер (Judith Butler), већ деценијама вероватно најпознатије име феминистичке теорије. Премда у Бразилу уопште није требало да излаже, неколико дана пре њеног доласка пуштена је у оптицај петиција која је захтевала отказивање њеног имагинарног предавања о роду, у име бриге о деци и будућности Бразила. Иза петиције која је требало да заустави ширење штетне „родне идеологије”, стало је, иако свакако треба узети у обзир огроман број „бот”-потписа, више од 370.000 људи. Шта је толики број, велик и за многољудни Бразил, замишљао да би се на овом измишљеном предавању могло чути? Односно, како је прича о роду, дуго резервисана само за посвећенице и посвећенике женских и родних студија, постала прича о нечему тако опасном што је у стању да мобилише реке душебрижника? Овај израз, премда колоквијалан и утолико неочекиван у академском тексту, заправо је необично подесан у овом контексту због обновљене секуларне бриге за душу, омотане у религијски плашт.

У тексту који је написала за бразилски дневни лист *Folha de São Paulo* као својеврсну рефлексију на догађаје у новембру, Џудит Батлер се осврће на ово питање и каже: „Нисам сигурна каква се моћ или опасност приписивала предавању о роду које су замишљали да ћу одржати. Но, мора бити да је реч о врло моћном предавању, пошто су моји непријатељи јасно ставили до знања да ће оно угрозити породицу, морал, па чак и нацију. Једино значење које је име 'Џудит Батлер' имало за оне који су се противили мом присуству у Бразилу јесте – представница нечега што се назива 'родном идеологијом’”.² Није случајно што Батлер, а то важи и за друге теоретичаре и теоретичарке рода, с подозрењем и немалим опрезом говори о *нечему* што је изван зâбрана академије постало познато под неколико имена, мада се ово упаривање рода и идеологије јамачно најчешће сусреће. То „нешто” што род проглашава идеологијом, само је по себи тешко одредив, тешко омеђив идеолошки израз противљења слободи и једнакости заклоњен површним политичким, културним и религијским објашњењима.

У којој је мери реч о политички значајном догађају који се користи религијом и културом прикривајући се иза њих, знаковито говори инцидент који се догодио пред отварање конференције, односно у тренутку када је „требало” да се одигра непостојеће, измишљено предавање које офанзивно

2 Butler, J. Judith Butler escreve sobre sua teoria de gênero e o ataque sofrido no Brasil, 19 novembro 2017; 11.2.2019., <http://www1.folha.uol.com.br/ilustrissima/2017/11/1936103-judith-butler-escreve-sobre-o-fantasma-do-genero-e-o-ataque-sofrido-no-brasil.shtml>

шири родну идеологију. Иако је вест о инциденту обишла свет, сензационализована као и сваки таблоидни примерак вести данас, она у збиљи упућује на снажан друштвени конфликт и, могуће је, на антагонизам који има моћ да организује сцену политичког. Наиме, на платоу испред места где се одржавала тродневна конференција окупио се релативно мали број „пријатеља” и „непријатеља” Џудит Батлер, где је ових потоњих било мање, иако су били гласнији. Премда међу њима није дошло до изравног додира, с једне стране улице су стајали они који су својим телима формирали живи штит, јавну одбрану Џудит Батлер, док су с друге стране улице стајали они који су виком, плакатима, али и уздигнутом Библијом и крстом, захтевали да она што брже напусти земљу у којој се „родна идеологија” неће толерисати. Тада је на лицу места спаљена и бизарна ефигија која такође много говори о времену у којем живимо: смештена на размеђи између спаљивања вештица на ломачи и урођеничких традиција мучења „лутака”, обучена „у жену” (на шта су упућивали ружичасти грудњак и вештичји шешир), с папирним лицем, ефигија је можда била гротескнија од самог чина њеног уништења.

Због чега се ово догодило? Да ли је реч о локалном догађају – да ли је ово некаква специфично бразилска или латиноамеричка ствар? Чињеница да су уз ову лутку током процеса спаљивања страдале још две – несумњиво мушке – лутке, и то ефигије вечитог и свеprisутног сумњивца Сороса (George Soros), те бившег бразилског председника Фернанда Енрикеа Кардоса (Fernando Henrique Cardoso), који је дедесетих озваничио неолибералне трендове поставши препознат као отеловљење северноамеричког утицаја, томе и говоре и не говоре у прилог. Зазор од Запада, односно Севера, те прљавог новца који корумпира локалне политичке навике и обичаје, једнако нам је близак као и просечном Бразилцу. Можда стога, сасвим супротно, можемо говорити о транснационалном и, за нас важно, трансрелигијском феномену?

У овом тексту ћу настојати да покажем како је род постао тачка укрштања у којој се препознају различите конфесије које га предочавају као дијаболични конструкт који уништава само ткиво друштвености. Теза коју ћу заступати, међутим, јесте да је „родна идеологија” испред свега политичко средство, секуларни колико и религијски инструмент за дефинисање пожељног друштва у 21. веку. Утолико појава „родне идеологије” од нас захтева да сасвим озбиљно разумемо укрштања религијског дискурса с популистичким стратегијама одбране породице, вере и нације, стратегијама

које су данас једнако присутне у различитим деловима света. И, сва је прилика, биће то још више.

Ко говори родом?

У последњих неколико година литература о „родној идеологији” (*gender ideology*), „родном лобију”, „anti-genderismusu”, то јест „цендеризму”, нагло се увећава. Уобичајен приступ овој теми је упоредан³ – показује се како антиродна позиција замишља да говори у име једне одређене нације, у одбрану вредности једне одређене целине, да би се заправо испоставило како специфично италијанске, пољске, бразилске или кенијске вредности ни по чему нису изоловане, нити национално специфичне. Како неретко бива с појмом идеологије, а још и више с данас ређе коришћеним термином „лоби”, у игри је прећутна или експлицитна претпоставка о неком облику завере, те је стога национални оквир жељан оквир за развој конспирација које из темеља разграђују национални идентитет једног Мађара, Хрвата, Француза или Тунижанина. Завера се приписује неком моћном лобију – злоћудним финансијерима злоћудних родних теорија, што на концу спаја масоне, Јевреје, савременог Ротшилда Сороса и друге моћнике с домаћим субверзивцима који се на локалном нивоу баве деконструкцијом родних улога или имплементацијом уродњавања (што је неуспели превод рогобатне кованице *gender mainstreaming*, која се у Србији и међу њеним присталицама и међу њеним опонентима већ више од деценију „преводи” као цендер мејнстриминг). Одређење састава финансијских моћника који улажу новац у разарање разних националних друштвених ткива од Истока до Запада, од Југа до Севера, старо је колико су старе и саме теорије завере, али упућује на још један значајан момент. Новац којим се финансира „родна идеологија” је нехришћански новац (а вреди запазити, посебно с обзиром на никад довршени рат против терора, да се ислам такође нашао изван крвавих токова родне завере). Потенцирање те чињенице враћа – што је запажен тренд у посткомунистичком свету – религију као једно од упоришта идентитетског одређења. Завера се спроводи одозго, из неодређеног средишта моћи, а посредством домаћих квислинга који на локалу организују биополитичке пројекте друштвеног инжињеринга. Речима велике заговорнице борбе против „родне идеологије”, Габриеле Куби (*Gabriele Kubu*), „први пут у историји, елите моћника себи дају за право да промене полни идентитет мушкарца и жене политичким стратегијама и правним

3 Kuhar, R. and Patternote, D. (eds.) (2017) *Anti-Gender Campaigns in Europe*, Rowman and Littlefield.

мерама. Раније им је недостајала експертиза у сфери друштвеног инжињеринга. Међутим, данас се то одиграва пред нашим очима у глобалној равни. Име стратегије: *gender mainstreaming*".⁴

Зналци у пољу друштвеног инжињеринга, који користе своја знања да би спровели политичке и правне модификације главног тока (*mainstream-a*), долазе из редова теоретичара и теоретичарки рода који артикулишу његова притајена значења. Уистину, не постоји опште слагање око начина на који се та артикулација изводи, мада је „ненаучност” одлика око које се многи критичари слажу (потежући, дакако, врло површне и често једнако „ненаучне” аргументе томе у прилог).⁵ Реч је, дакле, о необичној експертизи: стручњаштву у ствари у којој се не може бити стручан јер почива на нечему произвољном што искривљује знање, истину, па чак и саму реалност. Но, ненаучни карактер је само део проблема: за „научнике” је важно да покажу да род функционише као Тројански коњ, а њихова је улога улога гусака које ће спасти Рим. „Епистемолошке мањкавости [радикалног феминизма]... могу нанети одређену штету и самом друштву уколико делови управљачких елита родни феминизам прихвате као неупитни друштвени пројекат”.⁶ Другим речима, епистемолошке мањкавости ових теорија можда саме по себи не би биле особито важне да немају и директну политичку примену. Такође, важно је где је таква примена узела маха, и како се то одражава на земље које томе пружају извештај отпор. „Родни феминизам је... у знатној мери већ уклопљен у идеологију појединих управљачких структура. Такве структуре почивају на мање демократије, тачније, што је утицај стварне воље грађана на политичке одлуке мањи, то као да је ова друштвена концепција утицајнија”.⁷

Из наведеног ваља обратити пажњу на две ствари. Прва је сучељавање двеју експертиза, или пре „лажне” и „истините” експертизе, односно научног и ненаучног знања: самопрокламовано строгим научним језиком испитују се методолошке, епистемолошке и друге мањкавости „друштвених пројеката” који се издају за невине теорије, а подмукло раде на преображавању друштвене структуре – штавише, тако темељито, тактички, прорачунато да завређују име стратегије, и

4 Kuby, G. (2016) *The Global Revolution. Destruction of Freedom in the Name of Freedom*, Kettering: Angelico Press, p. 42.

5 Marschütz, G. (2014) Rod – trojanski konj? Teološke napomene uz nedavnu raspravu o rodu na katoličkom području, *Nova prisutnost* 12(2).

6 Антонић, С. (2011) *Изазови радикалног феминизма*, Београд: Службени гласник, стр. 29.

7 Исто.

још снажније, социјалног инжињеринга. Избрушени научни жаргон треба да у контрадистинкцији обезбеди не само строгост, доследност и објективност која овим идеолошким варалицама недостаје, већ је ту и да би се објавио као раскринкавање завереничког кода, да би га приказао управо као заверенички. Међутим, тако постављена „научност” која стаје против „завереништва” намах упућује и на другу димензију коју је потребно запазити. Већ према самој логици аргументације, овај научни језик се и сам мора конспиративно упарити с питањима глобалне политике. Одређујући одговорне управљачке структуре, центре и периферије, и сасвим произвољно одређујући шта, примера ради, јесте демократија – што родне идеологе увек изразито приближава популизму – питања која су обухваћена критиком рода постају политизована, ако не и изравно идеологизована. У борби против „родне идеологије” као да нема начина да се узмакне идеолошком говору, чак и онда када се емфатично инсистира на научности или, у религијском контексту, на богословљу.

Тумачење глобалне политике даје локалне тонове „родној идеологији”. Тако ће у Бразилу на ломачи рода бити спаљен бивши председник Кардозо, „(северно)амерички човек”; у Србији ће се увоз „родног феминизма” везати уз омражене „европске реформе” које подривају аутохтону народну демократију својствену овом поднебљу, и то *без* уплитања цркве; у Мађарској и Словачкој ће се пак, под директним утицајем цркве, захтевати „породични мејнстриминг” као алетрнативни израз локалне *културе* наспрам бирократског намета Европске уније; у Африци ће род, заједно с хомосексуалношћу, бити проказан као нешто туђе афричкој култури и вредностима, као намет донаторских нација незападним земљама;⁸ а у Европи, посебно у земљама које су се падом Гвоздене завесе ослободиле омраженог Варшавског пакта, у роду ће се видети изданци новог марксизма, скаредна надопуна неостварене револуције чији је циљ да под велом личне слободе и равноправности доврши пројекат ранијег пакленог друштвеног инжињеринга.

Има још нечега у језичком избору што скреће пажњу на однос елите, моћника, и оних који под притиском и супротно стварној вољи својих грађана пристају на социјални инжињеринг. То је сама реч *gender*, која се од Шпаније до Русије напросто не преводи. У Француској је, на пример, државна комисија задужена за терминологију 2005. године издала

8 Kaoma, K. (2016) The Vatican Anti-Gender Theory ad Sexual Politics: An African Response, *Religion and Gender* 6(2), p. 285.

званичну препоруку о *un usage abusif du mot genre*, инсистирајући да не постоји лингвистичка потреба за проширењем речи *sexe* појмом *genre*, те да *sexe* сасвим прикладно захвата разлику између мушкарца и жене, укључујући и „културну” димензију ове разлике.⁹ *Genre*, као и појам „род“, остаје „наша” реч, и не само то: управо зато што остаје наша, неизложена погрешном страном утицају, она остаје одељена и од идеолошког талога који би се њоме увео у званичну терминологију. Сличне трендове, мада свакако не тако педантно и официјелно обликоване, запажамо у овдашњим језицима. Премда је, дакле, појам рода присутан у југословенским теоријским текстовима још од краја седамдесетих година у дистинкцији према (с)полу, током последњих година он се све чешће и све наглашеније јавља у својој искривљеној транскрипцији као *цедер*, где га ово дерогативно *и* одваја од „нашег” језика, као нешто што је и самом језику страно.

Ови разнолики примери показују у колико се равни род третира као идеолошки облик колонизације локалних заједница или друштава или културā. Некада се та колонизација тумачи као нови облик империјализма, некад као притајени наставак комунизма, некад као најдоследнији израз либералног индивидуализма, штавише неолиберализма. Премда су противречности белодане и бројне, оне као да не умањују идеолошки набој „родне идеологије”. Пакет рода и комунизма и/или индивидуализма и/или империјализма и/или неолиберализма по правилу се удваја с нападом на националне вредности, на растакање националних граница, на даљу периферизацију и умањење националне суверености. С родом, који се безмало испоручује ракетама и дроновима, или мисијама за помоћ сиромашним нацијама које пролазе кроз мукотрпне транзиције или су заувек осуђене на развојну стратегију о којој се одлучује на другим местима, долазе страшне, подмукле, разорне последице.

Како је могуће да једна таква реч произведе такву пометњу и толико невоља? На шта се она односи и у којим се контекстима појављује, шта је то што прикрива (јер јамачно нешто мора прикривати када је толико завера око ње), а шта открива? Упоришне тачке око којих се развила свест о штетности рода, који се лако и брзо превео у нешто неодвојиво од –изма, односе се на правне дефиниције и микрополитичке (*policy*) акте који настоје да уредe сферу која, бар на први поглед, нема додирних тачака с макрополитичким феноменима о којима је до сада било речи. Реч је о телу, сексуалности,

9 Fassin, E. A Double-Edged Sword. Sexual Democracy, Gender Norms and Racialized Rhetoric, in: *The Question of Gender. Joan W. Scott's Critical Feminism*, eds. Butler, J. and Weed, E. (2011), Indiana U. P., pp. 143-144.

праву слободног располагања властитом репродуктивношћу, правима да се заснују и раставе заједнице, праву да се познају капацитети властите телесности и да се њима од почетка одговорно управља, праву да се живи изван насиља – да се насиље препозна и да се, ако се догоди, не толерише. На први поглед, у овоме не би смело бити ничег спорног, нити је, изгледа, у овоме скривена нека тајна агенда која упућује на то да се оваквим захтевима цепа институт породице, да се њима доводе у питање морал и нација. Па ипак, управо је то оптужба пред коју се ставља род. Мора бити онда да су породица, морал и нација почивали на праксама, обичајима и знањима која су нешто скривала, нешто што се сада подмукло разоткрива.

Шта каже црква?

Да би се о ставу цркве расправљало није неопходно особено знање теологије, нити је потребно упослити znalце који ће исправно тумачити катехизис (премда, и то се мора нагласити, њихово знање може бити изразито драгоцено).¹⁰ Овај дрски исказ не мора се правдати ни инсистирањем на секуларности, ни одбацивањем религије као анахроне институције, пошто је њена улога у савременом друштву темељно доведена у питање. Заправо, реч цркве – а ја ћу се овде врло кратко обазрети на две њене варијанте, римокатоличку и српску православну – тешко се да разликовати од речи научних радника, популиста свих боја и конзервативних парламентарца. Такође, иако је могуће да је црква дала оквир овој расправи када је средином деведесетих почела да истура појам „родне идеологије”, њен тон и валенце одавно нису само или битно црквене. Ево речи Папе Фрање које овај исказ поткрепљују:

У Европи, Америци, Латинској Америци и неким земљама Азије, дешавају се стварни облици идеолошке колонизације. Једна од њих – назваћу је јасно њеним именом – јесте [идеологија] рода. Данас се деца – деца! – уче у школама да свако може изабрати свој пол. Зашто се томе учи? Зато што књиге обезбеђују особе и установе које вам дају новац. Ти облици идеолошке колонизације такође подржавају утицајне земље.¹¹

Будући да су ово речи које не делују као да их није могао изговорити нико други до Папа, у ономе што непосредно

10 Видети: Anić, J. R. (2011) *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

11 Bracke, S. and Patternote, D. (2016) *Unpacking the Sin of Gender, Religion and Gender* 6(2), p. 143.

следи ћу те речи, без богословског знања и благослова, укрстити с неким другим црквеним тумачењима рода.

Тешко се, наиме, може рећи да је христологија икада збиља почивала на сировим чињеницама, научним истинама и строгој логичкој аргументацији, јер да је тако, вишевековни спор о примату вере над разумом који је филозофију одвећ дуго чинио слушкињом теологије, напросто се не би одиграо. Данас, међутим, сведочимо позивима цркве да се јасно развиди шта је то што се потмуло скрива из речи, као (лажна) мистерија која се супротставља (истинитој) мистерији, готово на исти начин на који се научни језик супротставља ненаучном језику. Такође, у борби против лажне антропологије, црква силовито нуди ону исправну која у 21. веку своју снагу црпи из викторијанске конструкције полности као комплементарности.¹² Тако, рецимо, у предговору *Лексикону* који разматра двосмислене и спорне термине у вези с породицом и етичким питањима – као да је икада постојао само један канон, једна сирова, строга и силогистичка истина о овим питањима (чак и у самој цркви) – кардинал Трухиљо (Trujillo) у духу хришћанске пасторале навешћује да намера овог пројекта „није да се бори или противи уставима или особама, а још мање да им се намеће. Ми пре желимо да предложимо, да с љубављу убедимо, да усмеримо људе ка истини с поштовањем, у нади да ћемо започети и ојачати плодноносан дијалог”.¹³ Очито, реч је позиву и подстицају, о потенцијално плодној размени двеју страна, на шта упућује реч дијалог, чији је циљ да се двосмислености, плод неразумевања тих двеју страна, уклоне. Међутим, језик Предговора се веома брзо мења. Овај откривајући *Лексикон* је неопходан пошто су извесне речи постале нејасне, двосмислене, манипулативне, а двосмисленост термина приписује се *лукавству* које је досегло забрињавајуће размере; *изрази експлоатишу* неинформисане који су њима обмањени; јавним мњењем се *манипулише* да би се прикрила шокантна истина. Не реферирајући на црквене ауторитете него на Хегела (Hegel) и Хајдегера (Heidegger), Орвела (Orwell) и Мана (Mann), Предговор се закључује снажним исказом према којем се „породица и живот дословно бомбардују обмањивим језиком који не подстиче, већ компликује дијалог међу појединцима и народима. Без трагања за истином, универзум слободе постаје упрљан и у озбиљној

12 Case, M. A. (2016) The Role of the Popes in the Invention of Complementarity and the Vatican's Anathemization of Gender, University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper No. 565.

13 Trujillo, Cardinal Alfonso López (2002) *Preface to the Lexicon*, 11. 2. 19. <https://www.ewtn.com/library/CURIA/PCFLEXCN.HTM>

је опасности. Без истине нема слободе”.¹⁴ Ова истинољубива мисија, чији је циљ деконтаминација људске личности и заштита њене слободе (а не, како би то хтели теоретичари и теоретичарке рода, *борба* за слободу), поново уводи димензију лажи, обмане и преварног као темеља за разумевање онога што род ради.

Погледа ли се мало боље, међутим, оптужбе које се подижу против рода далеко су озбиљније од оптужбе за софистицију. Скривена иза лажних имена, „родна идеологија” у ствари продубљује опозицију, чак изравно непријатељство међу половима, производећи „штетну збрку у вези с људском личношћу која има најнепосредније и најлеталније последице по структуру породице”.¹⁵ Њоме се, наиме, поричу разлике међу половима, поништава се значај физичке разлике науштрб суплементарног, и отуд неважног, рода, а равноправност настоји да се установи ослобођењем жена од биолошког детерминизма. Ослобађање од детерминизма потенцијално води тривијализацији и коначном докидању темељних полних својстава – која постоје у апсолутном смислу, и чије постојање потврђују и стварност и хришћанска антропологија („Од првог тренутка постања, мушкарац и жена се разликују и такви ће остати за вечност”)¹⁶ – а тиме се пак отвара простор за разарање породице као основне ћелије састављене од мајке и оца, ћелије у којој су темељна полна својства савршено распоређена и, што је вероватно најопаснији учинак, у одсуству апсолутно постављених мајки и очева уводи се могућност изједначавања хетеросексуалних и хомосексуалних заједница.

Ако се ово скрива из „рода”, шта је онда истина коју црква жели да заштити, штитећи тиме људску личност и њену слободу? Уместо о разарању, црква, „просветљена вером у Исуса Христа, говори о *активној колаборацији* међу половима”.¹⁷ Активна колаборација – што је очито више од пуке асоцијације, пре заједнички тежак рад (*labor*) учињен заједничким на колаборативан начин, тајном – тежи очувању људске личности која се увек и нужно појављује у своја два вида. И премда навођено утицајно Писмо бискупима католичке цркве које потписује будући Папа, кардинал Рацингер, у једном делу представља поновно читање библијских

14 Исто.

15 Letter to the bishops of the Catholic Church on the collaboration of men and women in the church and in the world (2004), 11.2.19. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html

16 Исто.

17 Исто.

цитата који реферирају на улоге мушкарца и жене, позивање на Свете списе 2004. године функционално је само у мери у којој треба да поткрепи црквену интерпретацију хијерархије која се колеба између биолошког детерминизма и теолошких интерпретација речи апостола Павла. У својој православној варијанти, она је свакако још белоданија.

Идеја колаборације, тешког рада на одржању нечега што је задато постањем и такво је за вечност, почива на удвојеној анатемизацији рода и снажном истицању комплементарности, која, како показује Мери Ен Кејс (Mary Anne Case), постаје црквено оруђе за поправљање нарушене родне равнотеже после светских ратова. Комплементарност, тај викторијански социјални изум који током првих деценија 20. века престаје да функционише као довољно снажан симболички лепак, први пут се појављује у обраћању Папе Пија XII католичким женским удружењима о дужностима жена у друштвеном и политичком животу 1945. године. У њему се, као и касније, наглашава да су мушкарци и жене, као Божја деца, благословени апсолутно једнаким достојанством које је могуће одржати или усавршити једино посебним истицањем дистинктивних својстава које је природа уделила сваком од полова. Реч је о „физичким и духовним својствима која су неуништива и тако успостављена да се њихов узамјамни однос не може ставити у питање осим интервенцијом саме природе”.¹⁸ Дистинктивна одлика жене, њен начин, функција, природна диспозиција, налази се у материнству. Но, иако је у хришћанској антропологији ово изједначење темељно, апсолутно, неко упоредно изједначење – физичке мушкости и биолошког очинства – изостаје. То је викторијански троп који „биологију” или анатомију (али само за једно уобличење људске личности, женско), претвара у социјално оправдање раздвојених сфера, јавне и приватне.¹⁹ Асиметрија, толико карактеристична за друштвенонаучна објашњења комплементарности у 19. веку, централна је за разумевање „неуништивих дистинкција” које успостављају људску личност у њена два вида. Одатле је само корак до тезе да је мушкарац темпераментом прилагођенији за спољашње, јавне послове (на темељу властите мушкости), а жене су (зато што су предиспониране материнству) обдареније способношћу да решавају деликатна питања домаћинства и породичног живота. Биолошки детерминизам судбински је увезан с „небиолошким” улогама које конституишу друштвеност и које остају у темељу хијерархије – представљала

18 Видети у: Case, P. нав. дело, стр. 8.

19 Захаријевић, А. (2014) *Ко је појединац? Генеалогско пропитивање идеје грађанина*, Лозница: Карпос.

се она под именом једнакости у достојанству или, у новијем регистру, под именом комплементарности.

Истина је за цркву, дакле, тамо где је одувек и била: „Жена нека у миру прима поуку са свом подложношћу. Поучавати пак жени не допуштам, ни владати над мужем, него – нека буде на миру. Јер први је обликован Адам, онда Ева; и Адам није заведен, а жена је заведена, учинила прекршај. А спасит ће се рађањем ђеце ако устраје у вјери, љубави и посвећивању, с разбором” (1 Тим 2, 8-15). Католичка варијанта је ову поруку понешто украсила сликом „анђела дома”, романтизованом верзијом полне асиметрије, која се није драматично мењала од 1945. до 2004. године. У српској православној варијанти она остаје без викторијанских украса: Павлове речи су „саме по себи кристално јасне, и за православне имају догматску и свременску вриједност”.²⁰ Наспрам лукавом потурању двосмислености, својственом за лажну мистерију, Српска православна црква истину види у првом сагрешењу које је произвело подређеност, жену заувек лишило „водствене улоге” и доделило јој главу: „као што у свему на свијету постоји здрава хијерархија, како би могло функционирати, тако хијерархија постоји и у односу мушко-женско”.²¹ Нарушавање ове размере, која подразумева једнакост у достојанству и хијерархију у вођству, спада у „родну идеологију” која „излази из граница *здравог, крићанског, обитељског патријархата*, [и] за православље је гријех и побуна против Бога” (курзив А. З.).²²

20 Неколико мисли о Истанбулској конвенцији и родној идеологији, 22. 3. 2018; 11. 2. 19. <http://www.pravoslavniroditeљ.org/prva-reakcija-iz-srpske-crkve-na-temu-dzender-ideologije-bravo-za-mitropoliju-zagrebacko-ljubljansku/?pismo=lat>

21 Исто.

22 Исто. О „родној идеологији” се у Србији уопште узев релативно мало писало, осим у одређеним тренуцима када су се по правилу оглашавали само извесни конзервативни научници и теоретичари; О томе видети: Zaharijević, A. (2018) *Habemus Gender: Serbian Case, Feministika / феминистика* 1, <http://feministika.net/habemus-gender-the-serbian-case/>. Из црквених кругова углавном није било реакција на феномен под именом „родне идеологије”, нити о томе постоји званичан став СПЦ. Због тога је овде пренето писмо Митрополије загребачко-љубљанске која је реаговала на актуелна дешавања поводом ратификације Истанбулске конвенције у Хрватској. У Србији је усвајање Истанбулске конвенције 2011. године протекло без икаквих значајнијих реакција црквене или других јавности које би према томе имале критички став. То, дакако, не говори у прилог прогресивности српске јавности која је већ прилично дуго заокупљена „хомосексуалном идеологијом”, не доводећи је, до скоро, у непосредну везу са родом и родном теоријом. На овом увиду се захваљујем Катји Кахлини.

Да ли је „родна идеологија” ствар цркве?

Одговор на ово питање не може бити једносмислен. Вратимо ли се две деценије уназад у доба великих конференција у организацији Уједињених нација, када се далеко више веровало да међународно право може донети значајне помаке у сфери демократије, социјалне правде и људских права, показале се да је црква имала значајан утицај на дефинисање опсега њихове примене. Од чувене конференције у Пекингу 1995. године свакако, Света столица се активно противила употреби појма „род”, али и фокусу на сексуално и репродуктивно здравље, то јест на сва она питања која се данас скупно уоквирују као „родна идеологија“. Но, једнако је тако јасно, управо из примера које нуде ови велики међународни *политички* догађаји, да Света столица тим чиновима не брани хришћанску антропологију, било у сфери исправног тумачења Светих списа било у домену пасторале, већ се упушта у политичке активности у чијем су средишту женско тело и његова симболичка, родна преиначења.²³ Дакле, иако је можда и проистекао из окриља цркве, и то пре свега Ватикана, овај тренд се не може описати као црквени, нити религијски, нити наполе хришћански. „Родна идеологија” представља необичну смешу, производ укрштања противљења реартикулацијама значења права, људског, слободе и једнакости, и утолико је испред свега политичко оруђе, секуларно колико и религијско средство којим се дефинише пожељно друштвено ткиво 21. века.

Вратимо се још једном бразилском случају спаљивања вештица с почетка овог текста. У чланку *Gênero, política e religião nos protestos contra Judith Butler*, антрополошкиње

23 О томе у којој је мери реч о политичким, а не пуко религијским чиновима сведочи, рецимо, пример преговора Уједињених нација у Риму 1998. године око закључивања уговора о стварању Међународног кривичног суда. Тада су активисткиње за женска људска права из свих делова света оформиле Женску неформалну групу за родну правду (*gender justice*), чији је циљ био да се питања родно заснованог насиља и гоњења укључе у категорије ратних злочина и злочина против човечности. Током сусрета Припремног комитета који је претходио Римској конференцији, Женска неформална група успела је да на агенду постави категорије силовања, сексуалног ропства, присилне трудноће, присилне стерилизације, присилне проституције и друге облике сексуалног насиља, а појам рода се појављивао неколико пута у нацрту документа. Током преговора о установљењу Међународног кривичног суда појавили су се систематски напади на употребу појма род, који су здружено спроводили Света столица, посебно се ослањајући на делегате из Латинске Америке и Африке, али и бројне делегације Арапске лиге и северноамеричке неформалне групе које су се оштро противиле феминизму, абортусу, геј идентитету и самим Уједињеним нацијама. Ротшлуд, С. (2007) *Изборисано из текста. Како се сексуалност користи да би се напало организовање жена*, Београд: Реконструкција женски фонд, стр. 77.

Изабеле Оливеира Переира да Силва (Isabela Oliveira Pereira da Silva) приказано је истраживање малог друштвеног узорка који је на улицама Сао Паула био једноставно подељен на противнике или „непријатеље” Џудит Батлер, и на оне који се могу сматрати „пријатељима” или живим зидом који је требало да јој омогући пролаз до места на којем се одржавала конференција. Према резултатима истраживања, 45.5% „непријатеља” се у потпуности слаже с изјавом да је једино решење за Бразил божанска интервенција, а чак 73% њих верује да би нешто блажа варијанта интервенције, војна, спасла ову земљу – што је за државу с историјом диктатуре без сумње забрињавајућа тенденција која се не може оправдати Библијом и крстом. Квазирелигијска, милитаристичка уверења имају и своје политичко уобличење: међу противницима је 59.5% изравних десничара, што показују и њихове бирачке преференције, док тек њих 10.8% заступају политику центра. Супротно томе, „пријатељи” се у огромној већини, њих чак 71.4%, политички одређују као левица. У политичком и етичком смислу, противници су самопрокламовани конзервативци, док су пријатељи мање јасно одређени, па их има и у редовима „аморалних”, „комуниста”, „либералних”, али се у највећем броју декларишу као либертаријанци и прогресивци. То се у великој мери одражава и на схватања о образовању и присуству питања рода и сексуалности у школама. Заправо је можда и најизраженија подела управо ту: противници се у 86.5% случајева противе говору о роду у школама, док је чак 95.24% пријатеља благонаклоно према овој теми у овим околностима. На сличном трагу, на питање на коме почива највећа одговорност за васпитање деце у сфери сексуалности, противници су готово једнодушни да једина одговорност припада породици (мали број њих полаже извесну наду у „науку”), док су заговорници подељени – поново подељени – око тога да ли бригу о томе треба препустити друштву, школи или породици, овим редом. То нешто говори о разумевању улоге државе у друштву где државне школе постају кључно поље контроверзе, коруптивних утицаја, „глобализације” која разара локалне праксе и обичаје, наметнутог „људскоправаштва” које доводи у питање способности појединца да се стара о себи и сопственим најбољим интересима. Дакле, поново су у игри најразличитије политичке (или можда пре идеолошке) тенденције које свој израз налазе у противљењу роду. Занимљиво је, међутим, да су обе стране у овом спору – а он се чини тако дубок да је питање да ли је „спор” уопште реч којом би се описала тако темељна друштвена несагласност – биле сагласне око једне тачке: и једни и други су се, обраћајући

се овим другима, ритмично надгласавали узвицима – „fascistas, fascistas, não passarão!”²⁴

Могло би се учинити да питање о актуелним схватањима фашизма и нарави перцепције о томе ко је „фашиста”, превазилази опсега текста о роду. Но, има ли се у виду да ово у збиљи и није текст о роду, већ о његовом уобличењу у „родну идеологију”, питање фашизације дискурса о слободи и једнакости и нивелисања десног и левог, где је свако фашиста у зависности од ока посматрача, постаје уистину пресудно. Премда је нужно нагласити произвољност која прати етикетирање и (зло)употребу речи „фашизам” (као и речи „тоталитаризам”), њихова употреба говори много о политичкој димензији употребе саме „родне идеологије”. Представљена као систематска пропаганда и системски – институционални и ванинституционални – терор мањине над већином, „родна идеологија” је постала начин да се истакне немоћ „обичног човека” у односу на друштво, државу, међународни правни систем, глобализацију, неолиберални капитализам. „Обичан човек” је представник те тихе већине која се немо опире наметима елите – социјалним „фашистима” у редовима „људскоправаша”, „фашистима” међу државним службеницима који, уместо у корист своје тихе већине, раде у корист глобалног капитала, глобалних сила или глобалних лобија, који су спремни да, супротно вољи „обичног човека” у бесцење распродају националне вредности (а породичност и традиционалност постају на необичан начин управо оне специфично локалне вредности које спајају Бразилце, Србе, Конгоанце и Русе), распродајући их заједно са државном сувереношћу и националним поносом. Противници „родне идеологије” на тај начин начин делају као телали, као букачи, као они који позајмљују глас „обичном човеку”, глас који су му одузели елитни лобисти који желе да разоре свет, пошавши од неке конкретне нације – а о којој је нацији реч, зависи од тога у којој се нацији прича распада.

Род у „родној идеологији”

Кроз читав текст синтагма „родна идеологија“ јављала се под знаковима навода. Тиме се хтело дати до знања да је израз упитан, споран и оправдан једино уколико се користи као референца не на оно чиме се баве теорије које у свом средишту имају род, већ на оно што род проглашава моћним

24 Pereira da Silva, I. O. (2017) Gênero, política e religião nos protestos contra Judith Butler, *Nexojournal*, 21 Nov 2017, 11.2.19. <https://www.nexojournal.com.br/ensaio/2017/G%C3%AAnero-pol%C3%ADtica-e-religi%C3%A3o-nos-protestos-contra-Judith-Butler>

идеолошким конструктом који доводи у питање истину, слободу, породицу и нацију. Родна идеологија је начин да се *идеолошки* – површно, *једноставним језиком*, некритички – обрати „обичном човеку”. Задирући дубоко у сферу „приватног”, у поље телесности, сексуалности, организовања заједница, забране насиља, родна идеологија постаје сам стуб у креацији фигуре „обичног човека” као незаштићене, беспомоћне жртве, чији је непријатељ перфидан, невидљив, а бескрајно моћан.

Без сумње, циљ студија рода био је да се прокажу идеолошке формације које су валидирале привилеговане идентитете – идентитете који су почивали на системском одузимању гласа женама, али и другим расама, етнијама, социјално депривилегованом мноштву, колонизованим народима, и особама код којих укрштања пола, рода и жеље не воде уобличињу људске личности у два и само два вида. Циљ студија рода – поља које је тешко, а можда и немогуће објединити у једну једину теоријску формацију – збиља је био промишљање другачијих облика демократије од оног који је почивао на опстајању привилегованих идентитета. Једна од метода у том подухвату свакако је било и разобличење приватног као сфере неполитичког, као и довођење у питање строге поделе на приватно и јавно. Један од кључних смерова тог подухвата односио се на раскринкавање хијерархија и хијерархизација, њихове валидности, норми на којима почивају, епистемолошке оправданости и норми које та оправдања одржавају, те вредности које им се налазе у основи. Студије рода у том смислу одиста оперишу појмовима моћи, жртве (и агресора), гласа (моћи да се изрази у домену јавног и да се тај домен организује на равноправан начин) и видљивости. Све су то политичка питања која су у изравној вези с демократијом, или пре са замишљеном, до сада неоствареном демократијом која није конституисана тако да постоје привилегована упоришта и нивои искључених, рањивих, распоседованих група које треба да остану невидљиве, без гласа, без моћи (па биле то, у Србији, жене, Роми, етнички Мађари, радници који свој радни дан проводе у пеленама, или лезбејке у своја четири зида).

Отуда су бојазни „анти-родних идеолога” вероватно оправдане, али не зато што се родна идеологија перфидно и конспиративно шири, разарајући локална друштвена ткива. Иако студије рода не заговарају уништење породице, нити тезу о непостојању разлика између мушког и женског, нити наговарају децу да бирају пол како им се прохте, оне одиста доследно постављају питање о томе ко је „обичан човек”, уколико је толико обичних људи који немају моћ, ни

институционалну ни инфраструктурну подршку, да живе животом који би био достојан (обичног) човека. Критичко мишљење, а не идеологија, доводи у питање претпоставке које узимамо здраво за готово; захтева имагинацију која превазилази задате оквире; и од свих нас захтева да промислимо шта значи људскост и шта стоји иза претпоставке о „обичним” и „необичним” људима. Какве идеолошке формације подупиру норме које производе већине и мањине; какве епистемолошке схеме омогућују да те поделе мислимо као природне, детерминисане, задате; најзад, какви су вредносни темељи у игри када одлучујемо да неке прогласимо тихима, немима, невидљивима, и какве практичне или политичке последице те одлуке имају?

ЛИТЕРАТУРА:

- Anić, J. R. (2011) *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Антонић, С. (2011) *Изазови радикалног феминизма*, Београд: Службени гласник.
- Bracke, S. and Patternote, D. (2016) Unpacking the Sin of Gender, *Religion and Gender* 6(2), pp. 143–154.
- Butler, J. Judith Butler escreve sobre sua teoria de gênero e o ataque sofrido no Brasil, 19 novembre 2017; 11.2.2019., <http://www1.folha.uol.com.br/ilustrissima/2017/11/1936103-judith-butler-escreve-sobre-o-fantasma-do-genero-e-o-ataque-sofrido-no-brasil.shtml>
- Case, M. A. (2016) *The Role of the Popes in the Invention of Complementarity and the Vatican's Anathemization of Gender*, University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper No. 565.
- Fassin, É. A Double-Edged Sword. Sexual Democracy, Gender Norms and Racialized Rhetoric: in *The Question of Gender. Joan W. Scott's Critical Feminism*, eds. Butler, J. and Weed, E. (2011), Indiana U. P. pp. 143–158.
- Kaoma, K. (2016) The Vatican Anti-Gender Theory ad Sexual Politics: An African Response, *Religion and Gender* 6(2), pp. 282–292.
- Kuby, G. (2016) *The Global Revolution. Destruction of Freedom in the Name of Freedom*, Kettering: Angelico Press.
- Kuhar, R. and Patternote, D. (eds) (2017) *Anti-Gender Campaigns in Europe*, Rowman and Littlefield.
- Letter to the bishops of the Catholic Church on the collaboration of men and women in the church and in the world (2004), 11. 2. 19. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html
- Marschütz, G. (2014) Rod – trojanski konj? Teološke napomene uz nedavnu raspravu o rodu na katoličkom području, *Nova prisutnost* 12(2).

Неколико мисли о Истанбулској конвенцији и родној идеологији, 22. 3. 2018; 11. 2. 19.

<http://www.pravoslavniroditelj.org/prva-reakcija-iz-srpske-crkve-na-temu-dzender-ideologije-bravo-za-mitropoliju-zagrebacko-ljubljansku/?pismo=lat>

Pereira da Silva, I. O. (2017) Gênero, política e religião nos protestos contra Judith Butler. *Nexojournal*, 21Nov 2017, 11. 2. 19. <https://www.nexojournal.com.br/ensaio/2017/G%C3%AAnero-pol%C3%ADtica-e-religi%C3%A3o-nos-protestos-contr-Judith-Butler>

Ротшид, С. (2007) *Избрисано из текста. Како се сексуалност користи да би се напало организовање жена*, Београд: Реконструкција женски фонд.

Trujillo, C. A. L. (2002) *Preface to the Lexicon*, 11. 2. 19. <https://www.ewtn.com/library/CURIA/PCFLEXCN.HTM>

Захаријевић, А. (2014) *Ко је појединац? Генеалогско пропитивање идеје грађанина*, Лозница: Карпос.

Zaharijević, A. (2018) Habemus Gender: Serbian Case, *Feministika/феминистика* 1, <http://feministika.net/habemus-gender-the-serbian-case/>.

Adriana Zaharijević

University of Belgrade, Institute for Philosophy and Social Theory, Belgrade

BURNING IN THE 21st CENTURY

WHAT LIES BEHIND “GENDER IDEOLOGY”

Abstract

The text delves into the so called anti-gender ideology. Anti-gender ideology is a global phenomenon established on a strong resistance to changes in the domain of gender, sexuality and family. Its strategies re-define the notion of subversion, demonstrating that subversion nowadays can also be very conservative. Although anti-gender ideology appears as a cultural form of resistance which regularly evokes religion, the text claims that it works primarily as a political tool, a secular as much as a religious instrument for defining the desirable society of the 21st century. The first part of the text demonstrates the paradoxical, even contradictory articulations of the claims in support of anti-gender ideology. A special emphasis is put on what becomes defined as the non-scientific character of gender, the misuse and abuse of language of gender, and its covert political aspirations which supposedly hide themselves behind the neutrality of science. In the second part of the text, the role of religion, Roman Catholic and Serbian Orthodox religions in particular, is briefly examined. In the last section, I try to demonstrate how gender allowed for an intersection of various oppositions to the rearticulations of the meanings of the right, the human, freedom and equality.

Key words: *gender, gender ideology, religion, language, Brazil*